

Gospodin profesor

WAYNE S. VUCINICH

Stanford University, California

USA.

Gospodine profesore,

zahvaljujem Vam za Vaše pismo od 29. I. 1951., kome ste priložili poseban otisak iz *Speculum*, a *journal of mediaeval studies*, br. 4 (oktobar 1950) vol. XXIV, časopisa, što ga izdaje *The mediaeval Academy of America*, Cambridge, Massachusetts. Taj separat sadržava Vaš prikaz *Historijskog zbornika II*, 1—4, 1949, što ga je izdalo Povijesno društvo Hrvatske u Zagrebu.

Vaš je prikaz u svakom praucu pozitivan, i što se tiče pojedinih članaka i priloga, i što se tiče ove sveske *Zbornika* u cjelini. Vi naglašujete, da *Historijski zbornik* odražava visoki stepen naučnosti (*Historijski Zbornik reflects a high degree of scholarship*); da ste impresionirani širokim obimom materije, koja se istražuje, kao i pionirskim radom na historiji onih područja, koja su dosada bila gotovo posve zanemarena, kao što je to slučaj s *Makedonijom* i *Crnom Gorom* (*The reviewer is impressed with the wide range of subject matter under investigation and the pioneering work in the histories of regions, such as Macedonia and Montenegro, hitherto almost completely neglected*). Dalje kažete, da se, doduše, istraživanju historije prava, socijalnog razvoja, feudalizma, revolucionarnih pokreta, trgovine i prometa, kao i bogumilstva posvećuje naročita pažnja, ali da i ostali problemi, koji se odnose na historiju kulture i na sabiranje i čuvanje spomenika prošlosti i historijskog materijala, nisu u našem *Zborniku* zanemareni.

Jugoslavenski historici rado Vam odaju priznanje, što ste u uvaženom časopisu *Speculum* pred američkom naučnom javnošću ovako prikazali *Zbornik* i rezultate njihovog rada.

Ipak, na kraju prikaza ima nekoliko tordjenja, shvaćanja i zaključaka, koji me nukaju da Vam odgovorim ovim putem. Činim to u svoje vlastito ime i ne bih želio, da u tom gledate neku polemiku. Rado priznajem, da Vi, posmatrajući naš rad iz američke perspektive, niste imali namjere da nam nanesete krivicu, ali to ništa ne mijenja na činjenici, da Vi na promijenjene uvjete naučnog rada i na položaj naučnih radnika u novoj Jugoslaviji ne gledate pravilno. Govorite o njihovoj metodi rada u istraživanju na polju društvenih nauka, gotovo bih rekao, s nekim prizvukom ironije. U kritičkom osvrtnu na radove u *Zborniku* kažete, da je historijski materijalizam onaj teoretski i meto-

dološki okvir, unutar koga su oni pisani i ocjenjivani (*Historical materialism, however, provides the theoretical and methodological framework within which the new works are written and appraised*); da je jugoslavenskom historiku povjerena patriotska misija i da se od njega očekuje, da daje novu ocjenu prošlosti u svijetlu najpovoljnijem za nacionalne interese jugoslavenskih naroda i za ideološke aspiracije sadašnjeg režima (*The Yugoslav historian has been assigned a patriotic mission: he is expected to reappraise the past in the light most favorable to the national interests of the peoples of Yugoslavia and to the ideological aspirations of present regime*); da jugoslavenski historici priznaju, doduše, sovjetsku historičku i komparativnu metodu istraživanja, ali da imaju dovoljno hrabrosti da ustanu protiv netočnosti i nenaučnog kvaliteta nekih novijih sovjetskih publikacija. Kažete: »Sukob Tito-Staljin prodro je i na polje društvenih nauka«. (*The Soviet historic and comparative method in research is recognized, but the Yugoslav critics are bold enough to challenge the accuracy and scholarly quality of some recent Soviet publications. The Tito-Staljin conflict has invaded the field of social sciences*). Dalje kažete, da su se jugoslavenski buržoaski historici gotovo u cjelini brzo prilagodili novim historijskim učenjima i da su ti buržoaski historici-obraćenici glavni nosioci novih istraživanja (*The bourgeois historians by and large have quickly adapted themselves to new historical precepts. Indeed, the bulk of new research is carried by conformist bourgeois historians*). A u zaključku Vašem kažete, da je Zbornik pun citata iz Marxa, Engelsa, Lenjina, Tita i Kardelja i da sadržava razna uputstva, kako treba pisati i podučavati historiju, da bi bila dovedena u sklad s načelima historijskog materijalizma. Ali, kažete dalje, unatoč marksističkom dogmatizmu, unatoč naivnim naporima u primjenjivanju jednolinijske evolucione teorije (u njenoj verziji devetnaestog stoljeća), unatoč širokom oslanjanju na ekonomski determinizam i unatoč nacionalističkim tendencijama, koje sve to prožimaju — da ne treba podcjenjivati kvantitet i kvalitet jugoslavenskih istraživanja (*The Zbornik is interspersed with quotations from Marx, Engels, Lenin, Tito and Kardelj, and contains several items how history should be written and taught to conform to the principles of historical materialism. Yet, despite the Marxian dogmatism, the naive efforts to follow the unilinear evolutionary theory (in its nineteenth century version), the extensive reliance on economic determinism, and the all-pervading nationalistic tendencies, the quantity and quality of Yugoslav research is not to be underestimated*).

Nemam zadovoljstva da Vas lično poznam, ali sudeći po imenu i po pismu, koje ste mi na našem jeziku uputili, zaključujem, da ste porijeklom Jugoslaven. a Jugoslavija da je Vaša stara domovina. Ali moram pretpostaviti i to, da Vi u Jugoslaviji niste boravili posljednjih deset godina: pet krvavih i mučnih godina okupacije od 1941.—1945. i pet godina punih napora, a posvoćenih obnovi naše zemlje iz ruševina i izgradnji socijalizma. U mračnim godinama okupacije na desetke tisuća domova i ognjišta je razoreno, spaljeno i svađeno sa zemljom, milijuni muškaraca i žena, staraca i djece mučeno je, osakaćeno, osramoćeno, poklano, strijeljano, oješano i dotučeno; vjekovni neprijatelji sa sjevera i juga, istoka i zapada kao da su se udružili u jednom cilju: da bez traga istrijebe jugoslavenski narod, podubre zemlju s njegovim leševima, pretpore je u golemu nekropolu-requiescant in pace.

Ali su se naši neprijatelji prevarili. Ubrzo se je u našim šumama i gudurama organizovao otpor na čelu s Komunističkom partijom Jugoslavije, koja je na svom barjaku imala ispisana načela marksizma. Tako rekaški goloruk narod suprotstavio se je do zubi naoružanom neprijatelju i u ogorčenim borbama potiskivao ga stopu u stopu. U tim se je borbama bjelodano pokazalo, kakve energije mogu da razviju narodne mase, kad brane svoju slobodu i nezavisnost. Tok te borbe i njen ishod dobro je poznat. Poslije izvojevane pobjede nad nacizmom i fašizmom, u kojoj su i brojem mali jugoslavenski narodi imali častan udio, naša je zemlja sa svim svojim trudbenicima bez predaha i u divnom poletu pristupila teškom zadatku obnove: iz ruševina starog gradilo se i podizalo novo. Svaka radna ruka pomogla je kod obnove i izgradnje, pa i ona, koja nikad nije držala ni pijuk ni lopatu.

A zar je moguće, da su u tom brzom preobražavanju svega starog u novo jedino ljudi ostali isti? Kao droeni svenci na mostovima i raskršćima, mimo kojih struji brzica života, a samo oni ostaju na istom mjestu, od crvi rastočeni, od kiše i vjetrova olinjali? I mi historici sinovi smo ove zemlje i usko povezani s našim narodom proživljavali smo te mračne i svijetle dane. A pretpostavljam, da Vi tada niste bili u domovini, jer da ste bili, Vi biste nas pravilnije shvatili i ocijenili. Kažete, da smo se mi, buržoaski historici, »brzo« prilagodili novim historijskim učenjima. Vi, očevidno, to naše prelaženje s buržoaskih na marksističke pozicije, s buržoaskog na marksistički pogled na svijet, možete sebi predstaviti, u skladu s buržoaskim kategorijama mišljenja, jedino kao prelaženje iz jedne buržoaske partije u drugu, ili, ako hoćete, iz jedne klasno obilježene partije u drugu klasno obilježenu partiju u vrijeme mira i laganog razvoja. A pretpostavlja se, da u takvim prelaženjima ima uvijek pomalo spekulacije, konjunktura i računa. Ali Vi, gospodine profesore, ne možete shvatiti, da je naše prelaženje s buržoaskih na marksističke pozicije bio jedan revolucionarni proces. Da se je, objektivni revolucionarni proces našeg naroda, koji je istovremeno i rušio i gradio, odrazio i u našoj svijesti, i ovdje elementarnom snagom, brzo i revolucionarno, rušio staro i gradio novo. Taj se je revolucionarni proces morao nužno odraziti u svijesti svih naših ljudi izuzev one, kojih je svijest bila suviše pomračena, pa i ugušena, ili tradicionalno i materijalno nerazrješivo vezana uz prošlost, a da i ne govorim o onima, koji su služili našim neprijateljima. Mi jugoslavenski historici, a mnogi od nas i u visokim godinama života, ponosni smo, što se je u našoj svijesti pravilno odrazila revolucija našeg naroda i što smo se brzo, t. j. revolucionarno, prilagodili novim historijskim učenjima — bez spekulacije, kombinacije, konjunktura i računa, kao vjerni sinovi svog naroda.

Ne znam, da li ćete Vi, gospodine profesore, moći to da razumijete, ali Vas molim da vjerujete, da je tako uistinu bilo.

Vaša tvrdnja, da je jugoslavenskom historiku povjerena patriotska neka misija, nije točna. Prije svega jugoslavenskom historiku nikakva misija ni od koga nije povjerena — kao naučni radnik, on tražeći istinu vrši svoju dužnost po svom najboljem znanju i uvjerenju. A posla ima doista mnogo. Mislim, da Vam mora biti dobro poznato, koliko je nepravda u dalekoj i bliskoj prošlosti nanoseno našim narodima. Govorili su o nama, da smo roblje, inferiorna rasa, prijavai Balkanci, nesposobni da išta lijepa i dobra stvorimo, a ako se od toga

što kod nas našlo, sve je to bila pozajmica od tuđina. Otimali su nam i ljude i njihova stvaralačka djela, otimali i krivotvorili i samu prošlost našu. Istina, mi ne prilazimo našoj historiji bisturijem anatoma, koji secira svoj hladni, mrtvi objekt. Mi volimo našu historiju, ona je prošla živa stvarnost i mati naše sadašnjosti. I zato ne ćemo dopustiti, da se ona izobličuje. Pa ako sad u pravcu istine »preocjenjujemo« prijednosti stvorene u našoj historiji, ako ih svojatamo za sebe, jer su naše, zar su to nacionalističke tendencije? Nacionalizam kao hipertrofija nacionalnih osjećaja nama je i u teoriji i u praksi nepoznat, a isto tako nema kod nas ni nacionalističkih tendencija, koje idu za prisvajanjem tuđih materijalnih i kulturnih vrijednosti, ni u teoriji ni u praksi. A istina je i to, da mi volimo zemlju, koja nas hrani, da volimo sve što je u njoj, na njoj i nad njom, da volimo njezinu prošlost, sadašnjost i budućnost, da volimo njezinu slobodu i nezavisnost. Mislim, da je to dopušteno i da to nije nacionalistički šovinizam. Mi to zovemo socijalističkim patriotizmom, u kome doista nema mjesta za bilo kakve nacionalističke tendencije. A ako se tvrdi, da je sadržaj Zbornika prožet »nacionalističkim tendencijama«, onda je trebalo navesti bar jedan primjer, gdje smo u »preocjenjivanju« pretjerali i zahtijevali za nas ono, što nije naše.

Vaša napomena o stavu naših historika prema sovjetskoj nauci također nije pravilna, jer kažete, da »mi priznajemo sovjetsku historijsku i komparativnu metodu istraživanja«. Ne — već mi nastojimo da u našim historijskim istraživanjima primijenimo metodu dijalektičkog i historijskog materijalizma, kojemu su osnovne postavke dali Marx, Engels i Lenjin. Pa ako sovjetski naučnici u svom radu istinito i pravilno primjenjuju te iste postavke, onda nam je, dakako, metoda rada ista. Mi smo, istina, u prvom huku poslije Oslobođenja primali rezultate sovjetskih naučnih radnika bez dovoljno kritike i s previše povjerenja, kao što se prima krivotvoreni novac u prometu. Ali kad se pokazalo, da su sovjetski ljudi skrenuli s puta marksizma-lenjinizma i u teoriji i u praksi, mi smo bili primorani da protiv tog skretanja, napose kad je ono išlo na naš račun, zauzmemo kritički stav. A upravo u Zborniku iznijeli smo i primjere takvog nenaučnog rada, koji tobože počiva na postavkama marksizma, dok je u stvari njegovo krivotvorenje. »Sukob Tito-Staljin« ima s tim veze samo toliko, što je skretanje sovjetskih ljudi s pozicija marksizma-lenjinizma teklo paralelno i na teoretski-naučnom, kao i na praktički-političkom polju.

Vi kao da nam zamjerate, što su u Zborniku često citirani Marx, Engels, Lenjin, Tito i Kardelj. Ali je stvar i tu vrlo jednostavna: mi citiramo naše naučne autoritete, kao što buržoaski naučni radnici citiraju svoje. A na kraju se postavlja jedino pitanje: koji od tih autoriteta zastupaju naučnu istinu, a koji ne.

U suprotnosti s »marksističkim dogmatizmom«, s »jednosmjernom teorijom evolucije«, s »ekonomskim determinizmom« Vi ste očito htjeli naglasiti vlastiti profession de foi kao historik, t. j. da u Vašem naučnom radu ne stojite na postavkama marksizma, već da se metodološki služite zadnjim dostignućima buržoaske historiografije. To je dakako stvar Vašega subjektivnog naučnog uvjerenja, i bio bi zaista naivan pokušaj, da se od Vas učini »conformist bourgeois historian«. Ali mislim, da niste objektivno pravilno postupili govoreći o »marksističkom dogmatizmu«, »jednolinijskoj teoriji evolucije« i »ekonomskom

determinizmu«, jer iz toga proizlazi, da niste s dovoljno objektivne ocjene ušli u suštinu učenja marksizma-lenjinizma.

Prije svega, »marksistički dogmatizam« je sam po sebi gruba *contradictio in adiecto*, jer marksizam, koji se petrificira u dogmu, prestaje uopće biti marksizmom. To izlazi iz same prirode te nauke. Ukoliko ste pak pod »unilinear evolutionary theory« mislili na ono primarno učenje marksizma, da, naime, postoji jedna osnovna, glavna sila, koja pokreće historijskim zbivanjem u ljudskom društvu, onda rado priznajemo, da nas doista to, istovremeno genijalno i toli jednostavno otkriće Marxovo rukovodi u našim historijskim istraživanjima. Baš to otkriće Marxovo omogućuje nam, da u to, naoko kaotično, zbivanje unesemo red i zakonitost. Ali nam činite krivo, ako povezujete tu unilinear evolutionary theory s »economic determinism«. Upravo ideološko učenje marksizma oslobodilo je čovjeka svih »determinizama«, pa i »ekonomskog determinizma«, koji opet nije drugo nego vulgariziranje i falzifikovanje tog učenja.

Jugoslavenski historici prihvatili su u svom radu marksizam i kao pogled na svijet i kao metodu u radu. Oni su to uradili poslije razočaranja, što su ih doživjeli primjenjujući u svom radu multilinear evolutionary theories buržoaske historiografije i na kraju uvidjeli, da ih one vode u bespuće i bezizlazni labirint. Jugoslavenski historici s tom su metodom zadovoljni, a naročito su sretni, što mogu mladu generaciju historika u tom smislu upućivati u naučni rad, prenoseći na nju i ona pozitivna iskustva, što su ih stekli kao buržoaski historici.

Uvjeren sam, da ste i Vi zadovoljni s metodom, s kojom se služite u naučnim istraživanjima. Ipak bih Vam skrenuo pažnju na knjigu, koju, uostalom, jamačno i Vi dobro poznate. To je knjiga vrlo istaknutog, možda najistaknutijeg engleskog historika novijeg vremena, Sir Charles Omana, *On the writing of history*, izdana septembra 1939. u Londonu, dakle uoči drugoga svjetskog rata. Izvolite još jednom pročitati, do kakvih očajnih rezultata on kao osamdesetgodišnji starac, nakon plodnog naučnog rada, dolazi gledajući i na historijsko zbivanje i na svoj vlastiti naučni rad na historiji. Ovaj naučni testament uglednog buržoaskog historika, pisan u fin-de-siècle raspoloženju, a ispunjen nihilističkim — uzimam dakako taj termin u filozofskom smislu — gledanjima na zbivanje u ljudskom društvu, morao bi ipak pokolebati vjeru u metodu, kojom se je služio on sam, a kojom se služe i danas historici, koji tako uporno odbacuju marksizam i njegove osnovne postavke.

I mi smo nekoć, kao »buržoaski historici«, vidjeli poput Sir Charles Omana, u historiji potpuni kaos, a sad kao »obraćenici« gradimo iz tog kaosa kozmos, koji ima svoje zakone, svoj zakonomjerni razvoj i svoju određenu fizionomiju — spomoću marksizma našli smo Arijadninu nit, koja nas vodi do izlaza iz historijskog labirinta.

Primitite ove retke kao iskreni pozdrav iz stare domovine, a nove Jugoslavije, i molim Vas da budete i dalje tumačem naših skromnih napora na polju društvenih nauka velikoj i uglednoj zajednici američkih naučnih radnika.

Poštujte Vas i toplo pozdravlja

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA IV

1951

BROJ 1-4

NAKLADA „ŠKOLSKA KNJIGA“ / ZAGREB

R E D A K C I O N I O D B O R

VLADIMIR BABIĆ
MIROSLAV BRANT
GRGA GAMULIN
MARKO KOSTRENČIĆ
JAROSLAV ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

JAROSLAV ŠIDAK

I Z D A J E
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
Z A G R E B